

ЗАМАН

Газета издаётся на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: zamankbr.ru

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ
ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

КЪЫРАЛ ЖУМУШЛА

Владимир Путин Къабарты-Малкъарны Башчысы Юрий Коков бла ишчи тубешиу бардырганды

Владимир Путин Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы **Юрий Коков** бла ишчи тубешиу бардырганды. Аны кезиунде регионда социал-экономика болум эмда регион проблемала сюзюлгендиле. Къабарты-Малкъарда къыйын болумлагъа къажу мадарланы программасына энчи эс бурулганды.

В.ПУТИН: Юрий Александрович, тѳрели эмда комплекси соруу – республикада социал-экономика хал. Экинчиси – къыйын болумланы болдурмау эмда аланы хаталарын кетериу жаны бла программа болганын билеме. Аны юсюнден сѳлесейик.

Ю.КОКОВ: Бек алгъа айтыргъым, социал-экономика болум, жамаат-политика хал да дайым контрольдадыла. Республиканы экономикасын айнытуу юсюнден айтханда, арт юч жылны ичинде аны тутучлу айныуун жалчытабыз. Аны къой, быйылны тогуз айында, бизден къалмагъан тыйгъычла чыкыгъанларына да къарамай, Россейдеги орта ѳлчемге жетгенбиз, битеу кѳрѳмдѳле да сакланадыла.

Май указланы юслеринден айтханда, биз алада белгиленген жумушланы кѳбююн тамамлагъанбыз. Аны къой, артыкъда арт жыллада ол жаны бла федерал министрстволу бла бирге ишлеуно тирилтип, республикада школгъа дери билим берген жерлени сегиз мингден аслам этерге къолубуздан келгенди. Алай бла 3-7-жыллык сабилени ала бла толусунлай жалчытанбыз.

МФЦ бла да тюз ма алайды. Адамларыбыз аны жумушларын не къадар толу хайырланьича мадарла этгенбиз (Сизни указларыгызгъа кѳре). Башха жумушлада жартылыкъла бардыла, алай жылны ахырына аланы да тюзетирикбиз.

Энди, Владимир Владимирович, адамларыбызны къоркъуусулукъларын жалчытууно, аманлыкчылыкъгъа къажу кюрешни юсюнден айтханда, иги жанына тюрлениуле бардыла-аманлыкъланы саны азая башлагъанды. Артыкъда ауур эмда бек ауур аманлыкъланы селейе баргъанлары къууандырады.

Террорчулукъ эмда экстремист ишлеге къажу кюреш да барады – биз тийишли федерал службала, право низамны сакълаучу органла бла бирге Терроризмге къажу миллет комитетни мадарларыны чеклеринде къыстау ишлейбиз. Башхача айтханда, хал тутучлуду, кючюбюзно бирикдирип, алай къурайбыз ишибизни, аны уа хайыры барды, ол туурады, адамла да аны эслейдиле.

Владимир Владимирович, экинчи соруугузну, быйыл 15 августда бла 1 сентябрьде болгъан табийгъат къыйынлыкъланы, ырхы тюшгенини хаталарын кетериу жаны бла буйрукъларыгыз

къалай толтурулгъанларыны юсюнден айтханда, сиз не мадарла этилгенлерин билесиз, алада тохтай турмайым, бек магъанылыларыны юслеринден айттайым. Буйрукълардан бири – алай болумла къайтарылмазча комплекс мадарла этерге. Ол къыркъ кюнню биз правительстволу комиссияны чеклеринде министрстволу эмда ведомстволу эмда Россей Федерацияны Правительствосу бла да бирге къаты ишлегенбиз. Бийик тау геофизика институту да болушдургъанбыз. Ол РФ-ни Табийгъат байлыкъла эмда экология министрствосуну Росгидрометини даражалы илму арасыды. Аны алмилери да къыстау ишлегендиле. Ала бла бирге биз быллай оюмгъа келгенбиз: республиканы география болумун эсге алыргъа керекди. Андан сора да, алай проблема, мен табийгъат къыйынлыкъланы юсюнден айтама, бююнлюкде кѳп регионлада бардыла...

Ахыры 2-чи бетдеди.

Себеплик

Культурагъа – бир миллионгъа жуукъ сом

Россейни премьер-министри Д.А. Медведевни буйругуу бла Къабарты-Малкъаргъа сабий эм гинжи театрланы техника жаны бла кереклерин жалчытуугъа бла чыгъармачылыкъны айнытуугъа 899,5 минг сом бѳлюнгенди. Субсидия «2013-2020 жыллада культураны бла туризмни айтынуу» деген къырал программаны чеклеринде берилгенди.

КъМР-ни Культура министрствосундан билдиргенлерине кѳре, бу ахча Къабарты-Малкъарны къырал гинжи театрына звуковидеоаппаратураны алуугъа къоратыллыкъды. Къыралны жанындан быллай болушукъ регионга биринчи кере этиледди.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

Билдирю

КъМР-ни Парламентини депутатларыны эслерине

2017 жылда 26 октябрьде Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини кезиулу жыйылуу болукуду. Ол сагъат онда башланьыркъды.

КъМР-ни Парламентини пресс-службасы.

Финанс

«МИР» кюч ала барады

Россей Федерацияда жарашдырылгъан «МИР» деген миллет тѳлеу система аз-аздан кюч ала барады. Россельхозбанк да анга къошулгъан финанс учрежденияланы санындады. Энди банкны клиентлери – быллай карточкала къоллу болгъанла, аны бла не тюрлю тѳлеуле этселе да, къоратхан ачаларыны бир кесеги артха кеслерине къайтарыллыкъды. Бу амалны хайырланьып башлар ючюн, карточканы privetmir.ru деген интернет-сайтда регистрациясын этерге тийишлиди.

Бу программагъа къошулгъан предприятяла, токлене, ресторанла эмда жумушла беруу бла кюрешген башха организациала аны юсю бла хайырланьучуларыны санын кѳбейтирге болукудула. Программагъа къатышыргъа суйгенле уа банк бла тийишли келишим этерге керекдиле.

Бизни корп.

Къабарты-Малкъарны аграрийлери тахта кѳгетлени бла жемешлени сакъларча жерлени санын 2020 жылгъа юч кереге кѳбейтир умуглудула. Алай болса, аладан 300 минг тоннаны сакъларгъа къолдан кѳлликди, деп билдиредиле

республиканы Эл мюлк министрствосундан.

Бююнлюкде республикада жыйылгъан жемешлени 55 процентин, тахта кѳгетлени уа 44 процентин жаз башына дери таппай тутаргъа амал барды. Болсада эл мюлк, ол санда терек

Эл мюлк

Турлик байды, аны сакъларгъа къошакъ жерле керекдиле

бахчачылыкъ эмда тахта кѳгетчилик айный баргъанлары себепли 2020 жылгъа быллай продукцияны хар тюрлюсюнден да 300 минг тонна сакъларча онгла къу-

ралыргъа керекдиле.

Былтър а республикада 433,1 минг тонна тахта кѳгет эм 135,5 минг тонна жемеш бла наньык жыйылганды.

Владимир Путин Къабарты-Малкъарны Башчысы Юрий Коков бла ишчи тубешиу бардырганды

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

В.ПУТИН: Сизде керти окъуна бузла эрипми барадыла?

Ю.КОКОВ: Хау. Мында сёз жаланда Минги тауну тийреси ни юсюнден угъай, Зольск районну, Бахсан, Прохладна ёзен районланы окъуна юслеринден да барады. Аны себепли, Сиз айтханча, комплекс амалла керекдиле. Биз аланы жарашдыргъанбыз, Правительство эмда башха тийишли ведомстволар бла да келишдиргенбиз. Владимир Владимирович, тийеиме Къабарты-Малкъарда кыйын

болумлагъа къажар кюреши жаны бла подпрограмманы Россей Федерацияны халкъны бла жер-жерлени кыйынлыклардан къоруулауу кыйрал программасына къошаргъа себепли этеригизни.

В.ПУТИН: Тынгылы этигиз эди.

Ю.КОКОВ: Хау, онг болса, сиз да тийишли буйрукъла берсегиз эди.

В.ПУТИН: Бузла керти окъуна эрип баргъанларын шарт тохтадыргъанмысыз?

Ю.КОКОВ: Хау, ол туурады. Билемисиз, Владимир Влади-

мирович, ол жаны бла кыйын матлы мадарла да этилгендиле. Эсигизде эсе, 2000 жылда окъуна бизде тюз ма быйылча болгъан эди, адамла да ёлген эдиле. Сиз ол заманда берген буйрукълагъа кёре 1,5-километрлик лоток ишленген эди. Ма ол шёндюледе Търныаууз шахарны, аны битеу инфраструктурасын да къутхарганды.

Специалистле ол заманда ардан не боллугъун билип, анга кёре мадар этген эдиле да, ырхы асламысында аны бла кетген эди. Ол жети метр теренлиги болгъан лоток толгъан эди.

В.ПУТИН: Ол къаллай бир болганды?

Ю.КОКОВ: Миллион тонна, бек уллу ёлчемле эдиле. Биз аны тазалап бошагъанлай, экинчи толкун да урду. Сиз ол заманда команда бердигиз да, бизге Къоруулауу министерство бла МЧС бек къаты болушдула.

Дагыда айтыргъым: биз Шимал-Кавказ федерал округда толук эркинлик келечигизни аппараты, Правительство бла бирге къыстау ишленгенбиз, Дмитрий Анатольевич Медведев бизге тутучулук этгенди. Сизни айтханыгыз бла аны бла

энчи тубешиубюз да болгъан эди.

Владимир Владимирович, битеу дуняда да кюнню халы тюрленген баямды. Специалистле да ол жаны бла бир оюмга келгендиле. Алай эсе, келигиз, бусагъатда пилот проектни Къабарты-Малкъарда сынайыкъ, арта Узакъ Востокда эмда хауа тюрленген башха жерледе.

В.ПУТИН: Келигиз, къарайыкъ.

<...>
www.kremlin.ru сайтны материалларына кёре

ЖЕТИШИМ

Республиканы он школу - Россейни эм иги мектеплерини тизмесинде

Москвада математикадан тохтаусуз билим берген ара «Социальный навигатор» МИА «Россия сегодня» проектини, «Учительская газета» информация жаны бла тутучулукъ этиулеринде эм РФ-ни Билим беруу эм илму министрствосуну себеплигинде выпускниклени бийик даражада хазырлауу жалчытхан битеулю билим берген организациялары тизмелерин хазырлагъанды. Тёртюнчю октябрьде Россейни 2017 жылда эм иги школларыны рейтинг белгиленгенди. Анга озгъан окъуу жылда бийик эсепле болдургъан 500 билим беруу учреждение киргенди. Тинтиуени эм магъаналы критерийлерини санында была болгъандыла: 9 классдан сора экзамени кёрюмдюлер; школчуланы битеуроссей олимпиадаларыны регион эм ахыр кезиулерини эсеплери; окъуучуланы ВПР-лагъа (Всероссийские проверочные работы) къатышыулары.

Андан сора да, школлары бирси рейтинглери да билингендиле: выпускниклени хазырлауу бийик даражасын ачыкълагъан эл школла - ТОП-300; окъуучуланы хунерлерин айнаытуу жалчытхан - ТОП-200; профильли хазырлыкны бийик даражада жалчытхан - ТОП. Белгилерге тийишлиди, 2017 жылда Къабарты-Малкъарны 10 битеулю билим берген мектеби къыралны эм иги школларыны тизмелерине тюшгендиле.

Россейни эм иги мектеплерини ТОП- 500 тизмесине Нальчикни бир-бир предметлени терен окъутхан тогузунчу номерли орта школу (директору Ольга Коротких) эм онёртюнчю номерли гимназиясы (директору Римма Жамборова) тюшгендиле. Профильли хазырлыкны бийик даражада жалчытхан школлары ТОП -на да бизни республикадан эки мектеп киргендиле: ара шахарыбызны бир-бир предметлени терен окъутхан А.С.Пушкин атлы бешинчи номерли школу (директору Светлана Емузова). (Мектеп къоруулау-спорт профильде белгиленгенди).

Математика ызда игиге саналгъан экинчи номерли лицей да бу тизмеге къошулганды (директору Борис Мальбахов).

Выпускниклени хазырлауда бийик даражаны жалчытхан ТОП-300 тизмеге КЪМР-ни алты эл школу киргенди: Прималкинское битеулю билим берген мектеби (директору Александр Крохмалев), Нартанны биринчи номерли орта школу (директору Руслан Шогенов), Сармаковону Г.А.Лигидов атлы битеулю билим берген экинчи номерли мектеби (директору Хасен Калов), Малканы ючюнчю номерли школу (директору Валерий Кушов), Исламейни биринчи номерли мектеби (директору Кюлулгъун толтургъан Лера Шапсигова), Кишпекни орта школу (директору Дадусия Балкарова).

Бизни 10 школубузну 2017 жылда хорламлары бош алай берилгенди, ол республиканы айнаы эм жангыра баргъан саулай да окъуту системасыны кёпжыллык ишини эсебиди. Арт заманда Къабарты-Малкъарны мектеплерини билим берууде конкуренцияга чыдамлыклары белгилерчады. Битеу да сагъынылгъан окъуту учрежденияланы башчылары билим берууде менеджердиле. Бююнюгю окъутуу организацияга таматалыкъ этерча тийишли сынамлары да барды. Бу школлада устас коллективле да жангычылыклары хайрлангъанлары бла айырмалыдыла эм юлгюлюдюле.

Андан сора да, ол мектепледе жангы технологияланы, дерс беруу амаллары билим беруу процесге тири кийиргенлерин чертирчады. Ол а окъутууда ашы жетишимле болдурургъа, аны качествауу толусунай игилендирге танг себепликди. Ахыр юч жылны ичинде сагъынылгъан школлары барысында да район, шахар, республикалы предмет олимпиадада, интеллектуал эришуледе хорлагъанлары саны азаймай, бютюн ёсгенлей барады.

ТРАМЛАНЫ Зухура.

Саулукукъ сакълауда эмда билим берууде шёндюгю амаланы сингдириуге аслам эс бурулады

Бу айны ал конлеринде Сочида, «Взгляд в цифровое будущее» деген битеуроссей конференцияны чеклеринде, жашау болумну игилендирге эмда предпринимательство бла кюреширге се-

Федерация Советини, Президентни администрациясыны, Экономиканы айнытуу, Связе эмда асламлы коммуникацияла министрстволаны, талай башха ведомстволаны бла компанияланы

сингдириуге баш магъана бериледи.

Жыйылыуда регионланы информатизация жаны бла быйылгы рейтинг да тура этилген эди. Анда Къабарты-Малкъар Республика

беплик этиуде информация технологияланы хайырлануу жаны бла правительстволу комиссияны советини кенгеси болганды. Аны ишине КЪМР-ни Экономиканы айнытуу министрствосуну электрон жумушла эмда управление системала департаментини башчысы Чочайланы Мариям да къатышанды.

Конференцияда РФ-ни

келечилери докладлары окъугъандыла.

«Тёгерек столланы» кезилеринде цифрли экономиканы айнытуу амаллары сюзюлгендиле. Регионлагъа да бу жаны бла тийишли борчла салынгандыла. Мында саулукукъ сакълау, къырал эмда муниципал управление, билим беруу сфералада информация-телекоммуникацияла технологияланы

бу жаны бла иги да ёсени шарт кёрюнеди. Сёз ючюн, былтыр ол 79 жерде болгъан эсе, быйыл 43-сюне кётюрюлгенди. Шимал Кавказда да бу жаны бла республика биринчи болганды.

Элеонора КАРАШАЕВА.

КЪМР-ни Экономиканы айнытуу министрствосуну пресс-службасы.

ПАРЛАМЕНТ

Законла жарашдырууну энчиликлери бла шагъырейлениу

КЪМР-ни Парламентинде «Къырал сагъат» проектни чеклеринде республиканы законла чыгарыуучу органы депутатлары Бахсан районну школларины окуучулары эмда Къабарты-Малкъар къырал аграр университетни «Къырал эм муниципал оноу этну» факультетини студентлери бла тубешгендиле.

Аланы сорууларына Парламентни спикерини орунбасары **Жанатайлы Салим**, Билим берии, илму эм жаш телюню ишери, Спорт эм туризм жаны бла комитетлени таматарлары **Светлана Азикова** бла **Арсен Барагунов** эмда КЪМР-ни Парламентинде Жаш телю палатаны башчысы **Ахмед Коготыжев** жууапла бергендиле.

Биринчиден, Светлана Азикова Къабарты-Малкъарда парламентаризми тарыхыны, законла чыгарыуучу баш органы борчларыны, аны къауумуну эмда фракцияларыны, депутатланы полномочияларыны юслеринден къысха айтханды.

Жанатайлы Салим а законла чыгарыуу иш къалай бардырылганын ангылатханды. Жаш адамла законодательный башламчылык къалай къуралганыны, ол комитетледе сюзюлгенден сора законнга къалай бурулганыны юслеринден тынгылы билим алгандыла. Вицеспикер законла чыгарыуучу органы контроль жаны бла борчларыны эмда айыруучула бла иш къалай къуралганыны юслеринден да билдиргенди.

Жашланы бла къызыланы депутатлагъа соруула берирге онглары болганды. Ала парламентарийлени жашау жоллары, школда кеслерине къаллай муратла салгандары, депутатха къалай айырылгандары, жашауларында кимге тенг болургъа суйгенлери бла байламлы эдиле. Жууапладан белгиле болганыча, ала не жумушда да аталарына бла аналарына тенг болургъа кюрешгенди.

Бюгонлюкде депутатла къалай законланы сюзгенлери да билдирге суйгендиле къонакыла. Жанатайлы Салим Къа-

барты-Малкъарны законодательный базасы къыралда бек игиледен бирине саналганын белгилегенди. Аны айтханына кере, арт кезиуде законланы игилендириуге энчи эс бурулады.

Сез билим бериино, бийик билим берген учреждениялада бюджет жерлени, Бир къырал экзаменни, ол къайсы вузгъа да кирирге онг бергенини

юслеринден да барганды. ЕГЭ-де жангычылыккъла да сюзюлгендиле, ол санда 2020 жылдан башлап тарыхдан, 2022 жылдан а тыш къыраллы тилледен экзаменле борчул халда берилликлерини юсюнден оюмларын да айтхандыла. Дагъыда ишчи усталыккъла жетишмегенлерини, 2018 жылда РФ-ни Президентин айырууну, инсанланы бир-бир

къауумларын дарманла бла жалчытыну проблемалары да сюзюлгендиле.

Ол күн къууанчы халда Россейни жангы инсанларына паспортла да берилгендиле.

Тубешу Парламентни мекянда экскурсия бла бошалганды.

Марьяна БЕЛГОРОВА.

Организацияланы ырысхыларына салыннган налогну тергеую низамы тюрленнгенди

КЪМР-ни Парламентни вице-спикерни Михаил Афашагову башчылыгында законла чыгарыуучу органы президиумуну кезиюу жыйылыуу бардырылганды.

Депутатла жыйырмагъа жууукъ вопросну тинтгендиле. Ол санда «КЪМР-де къырал граждан службаны юсюнден» законну 3-1-чи эм 7-чи статьяларына эмда «КЪМР-де депутатны, жер-жерли самоуправленианы айырылганды органы келечисини, жер-жерли самоуправленияны сайланнган къуллукъчусуну полномочияларыны гарантиялары юслеринден» законну 3-чю статьясына тюрлениуле сюзюлгендиле.

Ол а «РФ-де къырал граждан службаны юсюнден» 2017 жылда 29 июльда къабыл керюлген

275-ФЗ номерли Федерал законга граждан къуллукълада ишлегенлени профессионал билимлерин есдюрюу жаны бла излемле кийирилгенлери бла байламлыды. «Андан сора да, къырал граждан къуллукълада ишлегенлени стажларына излемле кетериледиле, усталыккъгъа кере ишлеген болжал да төрт жылдан ючге дери азайтылганды», - деп ангылатханды Законодательство, къырал къурулуш эм жер-жерли самоуправление жаны бла комитетни башчысы **Борис Мальбахов**.

КЪМР-ни прокуратурасыны башламчылыгы бла «Муниципал къуллукълада, жер-жерли администрацияны башчысыны къуллугъунда контракт бла ишлеген, муниципал къуллукълада болжаллы халда ишлеген инсанлары Россей Федерацияны коррупциягъа къажуу законларына тийишлиликде

файдаларыны, къоранчларыны, мюлклерини юслеринден шартланы кергюзтюноу низамыны юсюнден» республикалы законну проекти тинтилгенди.

Депутатла «Организацияланы ырысхыларына налогну юсюнден» республикалы законну 4-чю статьясына тюрлениуленди да сюзгендиле. Сагъынылганды статьяны 1-чи кесегини 1-чи пунктуна тийишлиликде, РФ-ни Налог кодексини 381-чи статьясында белгиленнген организацияла бла учрежденияла бир-бир ырысхыларына налог телеуден эркин этиледиле.

Регламент, депутат этика эм Парламентни ишин къурау жаны бла комитетни башчысы **Кансаланы Елена** «Тыш къыралланы, халкъла аралы организацияланы, политика партияланы, башха жамауат биригиуленди сыйлы эм энчи белгилерин, саугъаларын алы-

уу Болумун къабыл керюноу юсюнден» Парламентни бегимины проекти бла шагъырей этгенди. Документ депутатлагъа, сейирлери болганды органлагъа бла организациялагъа эсгертиуле бла предложенила этерге берилгенди.

Парламентарийле федерал законланы, къыралны субьектлеринде коллегаларыны законодательный башламчылыкларыны проектлерини уллу пакетин да сюзгендиле. Алада льготалы дарманла бла жалчытыну, РФ-ни Административ аманлыкъланы кодексине тюзетиуленди эм башха жумушланы юслеринден барады сөз.

Жыйылыуда Законлукъ эм право низам жаны бла комитетни башчысы **Михаил Кривко** «КЪМР-де экстремизмге эм терроризмге къажуу ишчи юсюнден: шендююу хал эм проблемала» эмда «КЪМР-де жамауат къоркъуусузлукъну юсюнден» деген темалагъа парламент тынгылауладан сора чыгарылганды эсгертиуле къалай толтурулгандарыны юсюнден докладдына тынгы-

лагандыла. Аны айтханына кере, битеу жумушла планнга кере толтуруладыла, чырмаула, кемчиликке жокъдула.

Спорт эм туризм жаны бла комитетни башчысы **Арсен Барагунов** «Урунуугъа эм къоруулаугъа хазырма» деген Битеуроссей физкультура-спорт комплексни сингириуюу планына тийишлиликде къырал къуллукъчуланы спартакиадаларына ГТО-ну нормативлери кийирилгенлерин билдиргенди. Бу эришулеге уа Парламентни депутатлары, Аппаратыны къуллукъчулары да тири къа-тышхандыла.

Арсен Барагунов бу излемлени жетишимли толтурганды депутатла **Жанатайлы Салими**, **Александр Войтов** эмда Аппаратны къуллукъчулары **З. Шугушевни**, **Р. Вороковну**, **А. Мамбетовну** ГТО-ну алтын белгилери бла сауғалаганды. **М. Бекалдиев** бла **И. Белимготов** кюмош, **А. Шарданов** а доммакъ белгиле къоллу болгандыла.

КЪМР-ни Парламентини пресс-службасы.

ХАЗЫРЛАНЫУ

Комсомолну юбилейине – кино, китапта, музей эмда аллея

ВЛКСМ-ни 100-жыллыгын белгилеуге хазырлануу жаны бла комитетни биринчи жыйылыуунда бу байрамны мағанасы, аны чеклеринде боллук жумушланы планы сюзолгендиге. Кенгешни КМР-ни Правительствосуну башчысы – комитетни таматасы Мусукланы Алий бардырганды.

ден суратла жыйышдырылып, Ткаченко атлы музейде көрмоч боллукду, патриот жырланы «Кызыл гвоздика», «Комсомол бла бир заманда да айырыллык туюлме» эм башха

Аны ача, Алий Тахирович комсомол организация кыралда бек улуу эм даражалы жаш тёлү кымылдау болганын, аны келечилери Улуу Ата журт урушда жигитликтерин көргөзгөнлери, андан сора кыйын кезиуде кыралны экономикасын жангыртканда кеслерин аймагсаларын чертгенди. «Комсомолчула Совет Союзу Жигити деген бийик кырал саугага, тюрлю-тюрлю орденлеге бла майдаллага тийишли көрүлгендиге», - дегенди ол.

КМР-ни Правительствосу 2017 жылда 24 мартта чыгарган 173-рп номерли буйругу, анда уа сөз юбилейге хазырланууну юсюнден барады, кыалай толтурулганын юсюнден докладны премьер-министри орунбасары - билим берии, илму эм жаш тёлүню ишлери жаны бла министр **Нина Емузова** этгенди. Аны алтында уа бюгонюкде кыралда, республикада да онучу кыулуклада ишленгенли асламыны жашау жоллары комсомолда башланганларын чертгенди. «Бизни битеу жетишимли бизни мурдору - комсомолду», - деп кыошханды.

Аны айтханына көре, байрам жумушланы баш мағанасы ёсюп келген тёлүню кыралыбызны тарыхы бла шагърей этерге, быллай организацияла жаш адамга жашауда кенг жолла ачханларын көргөзгөргөди. Байрамга хазырлануу а алгъадан да башланганды, ол санда кыуанчлы ишлени планы жарашдырылганды, ВЛКСМ-ни, аны келечилерини юслеринден материалла республикалы асламлы информация органлада басмаланадыла.

Юбилей жумушланы асламы келир жыл бардырыллыкдыла, болсада ары дери уа тюрлю-тюрлю конкурсла, жыр фестивалыла кырап, аланы көрмодюлерин байрам кюнде ачыкларга мурат барды. Ол санда «Мени атамы бла анымы комсомол жашлыклары», «Атамы бла анымы пионер сабилликтери» деген сабий конкурсла кыраллыкдыла. «Алай бла ёсюп келген тёлү кыралыбызны тарыхыню юсюнде айюрлерини юлгюсюнде улуу билим аллыкдыла», - деп чертгенди.

Республикада комсомол организацины тарыхыню юсюн-

журтларына соймеклики, кертиликни юлгюлери болганыларын чертгенди. Байрамны юсюнден айтханда, ол организацины тарыхыню юсюнден документли фильм алдырырга, юбилейге атап, китап басмаларга, республиканы айнытууга улуу кыйын салганыны саугаларга предложенияла этгенди.

Ол районлада организациланы бёлумлерине болушлук этиюню, алага энчи отоула бёлуюню проблемаларына да көтюргенди. Сөз комсомолчулары хурметине салынган эсгермени тап халга келтириуну, Сабилене эм жаш тёлүню чыгармачылыкларыны дворецинде ВЛКСМ-ни музейин ачыуну юслеринден да барганды. Александр Жигатов келир жыл юбилейге аталып Москвада бардырыллык кыуанчлы ишлеге республиканы делегациясы кыатыша иги боллугун да чертгенди.

байрам кыралыуу боллугуна ышандырганын белгилегенди. «Быллай байрамла тёлүню араларында байламлыклары кырарга себеплик этедиле», - деп кыошханды.

Ол да комсомолну юсюнден китап басмаларга, кино алдырырга, онг болганына көре, Нальчикде «Комсомольский» кёлню жангыртырга кереклисин чертгенди. Борис Мустафаевич республикалы суботник бардырып, кыйын жашау болумга тыошгенлеге болушуга предложение да этгенди. Ол ВЛКСМ-ни 95-жыллыгына аталып солуу паркта аллея салынганын эсгертип, аны тап халга келтирирге да чакырганды.

Организацины юсюнден кино алдырыуну эм китап басмалару юсюнден предложениялага жууап бере, «КБР-Медиа» учреденианы башчысы **Людмила Казанчева** аланы тамамларга онг болганын айтханды.

КМР-ни Башчысыны Администрацисыны таматасы **Мухамед Кодозов** а, 29 октябрьде ВЛКСМ-ни 99-жыллыгы белгиленирини эсгертип, жыйылганы аны бла алгышлаганды. Ол байрамга хазырлануу ишлеге районла да кыатышырыкларына сөз бергенди. «КМР-ни

конкурслары да боллукдула. Нина Гузеровна сөзюню ахырында районланы хазырлануу жумушлагга тири кыатышырга чакырганды.

«КМР-ни комсомолну ветеранларыны совети» жамауат организацины башчысы **Александр Жигатов** а ВЛКСМ-ни тарыхыню юсюнден кысха билдирип, комсомолчула Ата

Байрамга хазырланууну юсюнден кеслерини оюмларын КМР-де Адамны эркинликтери жаны бла уполномоченный **Зумакуланы Борис**, «КМР-ни муниципал кыралыуларыны совети» ассоциацины толтуруучу директору **Николай Маслов** да айтхандыла. Борис Мустафаевич бу иш правительстволу даражада бардырылганы

комсомол организацины ветеранларыны советини районлада бёлумлерине болушуга тийишлиди, ол жаны бла мадарланы сзюерикбиз», - дегенди ол.

Кенгешде этилген битеу предложенияла эсге алынып, жыйылуу тийишли эсгертиулени кыабыл көрүу бла бошалганды.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Проект

Бизнесни кыуарга, аны айнытырга да юйретедиле

Көп болмай Пятигорск шахарда РФ-ни Президентинде Россейни халк мюлкюню эм кырал службасыны академиясыны Шимал Кавказда бёлуюню (РАНХ и ГС) таматасы Азамат Тлисов «Бизнесни бла айныуу школу» ачханды. Анга СКФО-да власть органланы келечилери, предпринимательге, жаш тёлү организациланы эмда кымылдаулары таматалары эм башхала кыатышхандыла. Кыабарты-Малкъардан а ары экономиканы айнытуу министрни орунбасары Ольга Белецкая барган эди.

Школда компанияны эмда энчи бизнесни ишин бардырырга юйретикдиле. Аны таматасы Вера Черняева айтханга көре, проектни чеклеринде «Россейде 2017 жылда саулук сакълау

рынок», «Бизнесни айнытуу амалла», «Кыралны ичинде туризмни айнытуу, ол санда СКФО-ну курортларында сервисни качества эсдюрюю», «Жаш лидерле: жетишимни жолу» деген темалага ушакъла бардырылгандыла. Саулай алып айтханда, аны чеклеринде предпринимательство, саулук сакълау, туризм эм сервис сфералада эм мағаналы вопросла сюзюлгендиге. Кенгешге кыатышханла белгилегенлери, бизнени айнытууда билимни эсдюрюуге, инвестицияла этиуге да энчи эс бурургга тийишлиди.

Сөз ючюн, Кыабарты-Малкъарда РФ-ни халк мюлкюне тийишли онучу кадрланы хазырлау жаны бла Россейни Президентини программасы жашауда бардырылады. Анга кыатышханла пред-

принимательство, финансла, менеджмент эмда социал жаны бла вузлада бла бизнес-школада энчи курсладан ётерикдиле. Программа ишлеп башлаганлы жыйырма жыл болады. Бу кезиуде курсланы республикадан 325 адам бошаганды.

Экономика жаны бла айтханда да, ол кыйымталды дерчады. Регионлада

ишлерин башлаганы, производстволу кыуарганы хайырындан жангы ишчи жерле да изленедиле, инвесторла келип башлайдыла. Ол шарт а кыуру регионну угъай, кыралны экономикасын айнытууга да ахшы себеплик этеди.

КМР-ни Экономиканы айнытуу министрствосуну пресс-службасы.

Журналист жолла бизни көп жерлерге жеткизди, көп адамла бла тубешдирди. Аланы бирлерин унуттас, башчалары уа эсден кетмей, жүрегинде бир огурулу ыз кыоядыла. Ма бу жол мени кьадар аллай тишируу бла тубешдиргенди. Ол Акъ-Суу элде жашайды. Анга бу кюнлде токъсан жыл толгъанды.

Баля. Анга жуууклары, кьоншулары да алай айтадыла. Узун жашау жолунда ол көп кыйынлык, кыуанч да сынагъанды. Болсада жүреги такыр болмагъанды. «Базманнга салсам, иги кезиуле асламырак тартырык болура», - дейди ышарып. «Намыс болмагъан жерде насып жокъду», - деген айтыу аны жашау жоругуду. Ма энта да сен анга баш иесини, кыйынларыны атларын бир да айтдырмазса.

Созайланы Хасымны кызы Бакъыят Огъары Холмада туугъанды. Южыллыгында анасындан ёксюз кьалгъанды. «Кыйынлык жьангыз келмейди» деп, кыалай тюз айтхандыла бурунгулула. Кызыны жети жылы толгъанда, атасы да ауушады. Аны атасыны эгечи ёсдюредди. Уллу Ата журт уруш башланганда уа кьарындашы аскерге кетеди. Кёп да бармай а саулай халкыгъа бушуу сынаргъа тошеди, аны зор бла кьум жерлерге кёчюредиле.

Баля атасыны кьарындашындан тууган жашны юч сабийи, юйдегиси бла да Кыргъыз ССР-ге тошеди. Анда Фрунзе атлы колхозда алгъа опим ёсдюрюп, ызы бла арба бла будай ташып ишленгенди. Келини юч сабийге кьарай эди, алыкъа сюеклери иги кьатмагъан оналтыжыллык кызычыгъа а аланы багъаргъа керек эди.

- Орта Азиягъа келтирип, поездден тюшоргенлеринде, бизни алыргъа колхозланы председателери келген эдиле. Аланы араларында бир эриши, тизгинис кьарт оруслу киши бар эди. Келиним: «Бу ушагыусуз бла бармайык, башхасын сайлайык», - дейди. Мен а анга: «Билемисе, ма ол кёпню кёргенге, кёпню билгенге ушайды, ол бизни ажашдырмаз», - дейме. Биз аны ызындан тебирегенлей, дагыда төрт-беш юйор да бизге кьошуладыла. Ол бизни бир фермагъа келтиредди. Анда малла жокъ эдиле, мындан баргъан кёчгюнчю юйорле уа ичинде

жабыула тагъып, бёлюм-бёлюм эте тура эдиле. Биз да аллай бир мюйюш сайлайык деп турганлай, председатели бизге жаны ауругъан болур, бир оруслу кьатынны юйоне элтип, бир отоуну бизге береди, - деп

келген эди да, саулуугу осал эди, Баля уа анга, аны эгечи Фатиматха да бек иги биргъанды. Къайын кызын эрге да кеси бергенди. Тонон да тенглерине сукъландырмазча этгенди. Жангы юйорге жаш,

Адам эм кьадар

БАЛЯ

эсгереди ол узакъ эмда кьайгылы заманланы Баля.

Алай бла жашап башлайдыла. Кызыны окууу болгъанын кёрюп, председатели аны звено башчыгъа салады. Тишируула опим ёсдюредиле, будай жыйып, кюфге ташыйдыла. «Мен арбаны тубюнде кьалгъан бюртюкчюклени жыйып, тартып, сабийлеге худур биширип, ашатып турганма», - дейди огурулу ынна. Атасыны кьарындашы урушдан кьайтхандан сора уа, ол да ишлеп, юйорге тынчырык болады. Жыйырма жылы толгъанда Баляны эрге бердиле - урушдан кьайтхан Ёлмезланы Чапайгъа. «Атам кьарындашындан тууган жаш мени юй-кюн этер ючюн уллу кыйын салгъан эди. Бек алгъа ол башха элден кеси жашагъан жерге кёчюрген эди бизни. Биргебизге уа кьайын атам, кьайын кызым да келген эдиле. Юч юйор болуп татлы жашагъанбыз, бир бирден айрылыргъа сыймей», - дейди тишируу.

Баш иеси жаралы болуп

кызы да тууадыла. Сабийлени аналары, эрте берген антаны келтирип бола, Балягъа кьайсын сыйсенг да ал да, ёсдюр, дегенди. Ол а унамады. Сабийлени аналарындан, аталарындан айраллык тойюлме деп.

Болсада кьадар башха тюрлю оноу этгенди. Юйорге ючюнчю сабий да тууады Ахматчык. Бир жол Баля Къара-Суугъа кьайын кызын жокълай барады. Иги да олтуруп, тансыгын да алып, кетерге тебирегенде, Фатимат кьой бутну хуржуннга салыргъа хазыр этеди. Ахматха уа ол заманда төрт жыл энди толукъ эди. Баля чыгъайым дегенде, эт да, жашчык да жокъ. Излеселе, тапсанг кьойма. Автобус сакълап турмаз, барайым, жаш а элден кьайры кертериди, келир деп, Баля чыгъады. Машинагъа минсе, Ахматчык кьой бутну да кьычакълап, олтуруп тура эди. Не кюрешген эселе да, аны автобусдан тюшюралмадыла.

Уллу кьара кёзчюклеринден жиламукълары агъа, кирпи-

клерин терк-терк кьагъа: «Мен сени бла барама», - деп, жили-сыйыт этип башлады. Ма алай бла кьалды Баля бла. Ол ишле барса, жаш да биргесине тебиреп кьала эди. Юйде да кьатындан кетмей эди. Жаш аскерге кетгенде уа, эки жылы ичинде төрт кере барып жокълагъанды аны. Юйдегили болур заман жетгенде уа, хар ким да сукъланырча той этди.

-Келиним бу юйге жыйырма эки жылында келген эди. Бюгюнлюкде отуз беш жыл болду. Аллай бир заманын ичинде бизни арабызда бир бирни ангыламаулык, гурушхалык чыкыгъанды деп билмейме. Ахмат да жүрегими бир кюнде да кьыйнамагъанды, - деп ыразылык бла айтады ынна.

Ахматны бюгюнлюкде бир жашы, эки кызы. Барысы да юйдегиле. Беш туудугу. Ала келип, Баляны тегерегин алып олтурсала, ынагъа андан уллу насып жокъду. Ол жашауунда бек кьууанчлы кезиулеге Ахмат аскерден кьайтхан, юйдегили болгъан,

анга жаш туугъан кюнлени санаиды. Ала эсине тошеле, бар кыйынлыкъларын да унутады.

Бирде эски суратлагъа, ишлеген заманында берилген саугъалагъа кьараса, көп зат эсине тошеди. Уруш жыллада, киши жеринде да эр кишиледен арха кьалмай чалгъы чалгъаны, дырын жыйгъаны, сабан сьургени, жауун жаугъан кюнде уа фронтха кьол кьапла, чындайла, ёрге жанла эшип жибергени... Аны бийик даражалы саугълары, грамоталары да кёпдюле. Аладан «За доблестный труд» майдалын артыкда багъалайды. Ахшы ишлегени ючюн Москвагъа ВДНХ-гъа баргъанын да бир да унутмайды.

Бюгюнлюкде да аны элде намысы-сыйы бийикде жүрюдю. Кёпню кёрген, кёпню билген Баля замандан арха кьалмазгъа кюрешеди, кьыралда, республикада, элинде да жангылыкъланы билирге сюеди. «Заман» газетни кёзлюксюз окуйду. Беш уухаты намазын кьыймайды, врачла кьан басымын ёнчелеселе, космонавт болурга жарарыкьса, дейдиле. «Ыннабыз не заманда да керти ашарыкъланы айырады: айран, жау, бишлак, халал эт ашайды. Тауукъ этни ёмюрюнде аузууна салмагъанды. Бир заманда да ауазын кёторюп сёлешмейди. Хар затны да уухатысында этеди. Шабат, ыйых кюнлде жашлагъа айтып, машиналарына олтуруп, ярмаркагъа атланады. Андан кеси жаратхан затланы алып келеди», - дейди келини Бабаланы Люба.

Ёлмезланы Бакъыятны токъсанжыллыгын белгилерге ыйых кюн жашы Шауаланы Ахматны юйоне ахлулары, туудукълары, жууук юлюшлери Гөргежеден, Къара-Суудан, Нальчикден, Бахсандан, башха элледен да келген эдиле. Хар бири да ыннаны тегре олтуруп, тегерегине не айтаса да, не этебиз деп айлана эдиле. Ол а, бийче кызы кибик, ёхтем олтура эди. Ёсдюрген жашы, андан туугъанла да намыс-сыйны билгенлерине, кеси кыйынлары бла жашагъанларына, халал гыржыларын ашагъанларына ыразы болуп.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.
Суратлагъа автор алгъанды.

ЧЕМПИОНАТ

Профессионал усталыкъларын, хунерлерин, билимлерин да сынарыкьдыла

24-26 октябрьде Къабарты-Малкъарда саулукуллары бла байламлы чекленген амаллары болгъанлары араларында профессионал усталыкьдан регион даражалы «Абилимпикс» деген конкурс бардырылыкьды.

«Билим беруу - жамуатха» фонду башламчылыгы бла (ол а World Skills International Россиядан биринчи келечисиди) кьыралыбыз Abilympics International кьымылдауга кьошулган эди. Бизни республика уа анга 2017 жылда тюрлю-тюрлю сакъатлыкълары болгъан адамланы проблемаларына, аланы социализациялауга, окутууга, иш

бла жалчытыуга жамуатны эсин бурдуруп мурат бла киргенди.

«Абилимпикс» инклюзив окутуу жаны бла профессионал билим беруу организацианы эркинигинде КъМР-ни гуманитар-техника колледжи хазырларыкьды эм бардырылыкьды. Сагъынылган кьымылдауу регион айныу арасы да аны мурдорунда кьуралгъанды.

Чемпионат Къабарты-Малкъарда кьурау комитетни кьаруунда бла башчылыгында озаыкьды. Аны таматасы КъМР-ни Правительствосуну Председатели орунбасары - билим беруу, илму эм жаш тёлую ишлери жаны бла министри Нина Емузо-

вады. Андан сора да, бу жумушну хазырлауга эм ётдюрюге Урунуу, иш бла жалчытуу эм социал кьоруулау министрство Тубейланы Альбертни башчылыгында, Саулуук сакълау министрство, Светлана Расторгуеваны талматалыгында, Парламентни Билим беруу, илму эм жаш тёлую политика жаны бла комитетини председатели Светлана Азикова тутхучулукъ этедиле.

Белгиленибизча, конкурсу бардыруу майданы гуманитар-техника колледжи. Анга 35 адам «Студент» эм «Специалист» категориялада кьатышады. Компетенцияла уа жетидиле: эконо-

мика эм бухгалтер эсеп; социал иш; плитка бла тышлау; тигучю; массаажчы; аш хазырлау иш; автомобильге ремонт этиу эм аланы жумушларын жалчытуу.

Эришиуле саулукулларында энчиликери болганлагъа кеселерини хунерлерин, билимлерин сынаргъа, профессионал хазырлыкъларын ачыкъларгъа онг бердиле. Аны бла бирге уа иш беруучюле аланы эслерча да. «Абилимпикс» кьонакъларын эм анга кьатышханланы профориентация жаны бла тынгылы программа сакълайды. Инклюзияны профессионал билим беруге кийириуну, иш бла жалчытууну,

социализациялауу юслеринден мастер-классла, «төгерек столла» болуукьдула.

Саулукуллары бла байламлы чекленген амаллары болгъанлары арасында профессионал усталыкьдан регион даражалы биринчи конкурсда хорлагъан кьууам республиканы атындан 1-3 декабрьде Москвада бардырылыкь III Миллет чемпионатха кьатышырыкьды.

Залина МИЗОВА,
КъМР-ни Билим беруу, илму эм жаш тёлую ишлери жаны бла министрствосуну пресс-службасыны башчысы.

Бу сейирди

Телеканалла «экспертлерине» кылай бир ахча төлейдиле

Бююнкюкде ара каналлада политика вепрослагъа жораланган ток-шоулагъа къатыша, бир берюуден экинчисине көче айланган украинлы «эксперт» Вячеслав Ковтун эм америкалы журналист Майкл Бом бир айгъа 700 минг сом чаклы аладыла. Бир бирде уа аланы ол файддалары 1 миллион сомгъа жетеди. Аны юсюнден асламлы информация органланы бир-бирлери букъудурмай жазадыла.

Ала белгилегенге көре, быллай берюулеге жюриюгенлени жарымы хакъсыз келирге соймейдиле, бююнкюкде украинлы къонакъла. Сёз ючюн, политолог Дмитрий Суворовну «багъасы» 10-15 минг сомду. Украинлы Вячеслав Ковтунгга аз россейли телеканалла төлеген ахча уа

500 мингден миллион сомгъа жетеди. Майкл Бомгъа да алай бир. Андан тышында да америкалы журналистни контракты барды. Анга тийишлиликде ол бир айгъа белгиленген телеэфирлеге къатышыргъа борчлуду. Болсада Бом да, Ковтун да алагъа ахча төленгенгине женгидирмейдиле. Майкл аллай эфирлеге жалаанда Американы намысын къоруулар мурат бла жюриюгенин айтды.

Полякны политолог Якуб Корейбаны айлыгы уа 500 минг сомдан азыракъды. Нек дегенде Москвада ол башхалача терк-терк болмайды. Кылай-алай болсада, барысыны да контрактлары законгга көре жарашдырылыпдыла, ала налога да төлейдиле.

КЪАСЫМЛАНЫ Аминат.

ЖАШЫРЫНЛЫКЪЛА

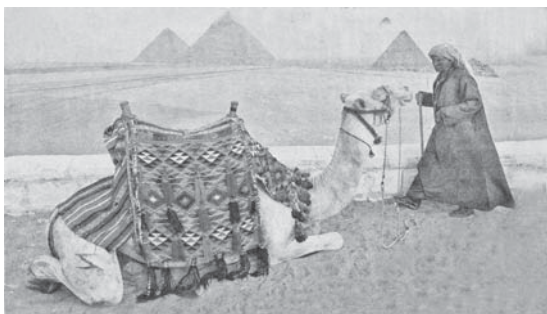
Египет пирамидаланы къалауу тасхаларын бурунгу папирус ачханды

Бююнкюкде дери сакъланган бурунгу египет папирусланы саны аз туююлду. Алада египет пирамидаланы – Гиза платода сюелген деменгилиленни – юсюнден аслам айтылыргъа керек болур эди. Алай бир тасха сылтау бла анда ол затны юсюнден хазна сагъынылмайды. Тюзюрек айтханда уа, ахыр кезюуге дери аны юсюнден жазмаля тюбемей тургандыла! Аны ючюн болур, аланы сюеуде бурунгулу къурулушчула къаллай энчи технологияланы хыйырланганлары шендо да белгисизлей къалгъаны. Аллай жашырын технологияла бла ишленгенге Хеопснун пирамидасы саналады. Анга дагыда Великая пирамида дейдиле.

2013 жылда археологлары бу жаны бла насыллары тутханды. Кызыл тенгизде Вадаль-Джараф портну (Бурунгу дуняда эм уллу) оюлгъанларыны къатында дорбунладан биринде Египетден бла Франциядан специалистле ким эсе да букъудуруп къойган папирусланы тапхандыла. Ала анга дери табылгъанлары араларында бек эрттегилиледиле.

Кёп кесекледен къуралган жазмаланы бирге жабышдырып окугъандыла. Ачыкъланганга көре, алада иероглифле дневникле болгандыла. Аны Марет деген бир адам жазып турганды, ол Хеопснун пирамидасын сюегенде бир талай ише кураторлукъ этген прорабча эди.

Маретни оноунда къырк бийик даражалы къурулушчу ишленди. Ол ала не бла кюрешгенлерин толубилдиргенди эмда къурулуш бла байламлы эм аздан бир жашырынлыкны

ачыкъ этгенди.

Пирамида тытыр блокла бла тышланганды, аланы хар бирини ауурлугу 2,5 тонна болганды. Аланы Нилни бирси жагъасында 12 метр узаклыккъа орналган Туру карьерледе хазырлагъандыла. Андан да ауур стар ташдан блоклары уа андан да узаккъа къазып чыгаргандыла – Гиза платодан минг километр. Аланы къурулуш барган жерге къалай келтирген болурла?

«Прораб» хапарлайды: блоклары суу бла къайыкълада келтирип болгандыла. Тытырдан хазырланганлары биришер салып, эки-юч кюнню ичинде келтиргендиле, стар ташдан этилгенлени уа, бир нечча къайыкны бирге къысып, плотжа ушаш зат къурап, анга жюклегендиле.

Бек башы уа: Маретни айтыуна көре, къайыкъла ишлене турган пирамиданы тюз къатына дери келгендиле. Аны ючюн деп каналла къазгъандыла. Аны юсюнден бир-бир алимле айтханлай тургандыла, бирсиле уа артыкъ ийнанмагъандыла.

Кёп болмай а «прорабны» сёлелерини кертиликлери ачыкъланганды. Белгили америкалы археолог-египтолог Марк Ленер пирамидагъа жер тюбю бла суу жиберилген каналладан бирин тапханды. Маретни дневниги блоклары узаккъа хазырлап келтиргенлей, аланы къурулуш барган жерде жонн-

гандыла деген кенг жайылгъан оюмну терслигин кёрюзгенди. Ала бир энчи бурунгу бетондан жарашдыргъандыла дегенде да тюз туююлдуле, иероглифле бла жазылыпды: аланы жоннган этгендиле.

Жарсыугъа, «прораб» баш тасханы ачыкъ этмегенди – жонулган тытыр эм стар ташланы пирамидагъа къалай бла къалагъанларын. Аланы ол неда бу бийикликке къалай кёлтюргенлерин? Баам, жуу-апла бир башха дневникледе табылыргъа да болурла. Марет жазып кюрешген папирусла къурулушну бошала турган кезиюун ачыкъ этедиле. Ким биледи, «прораб» къаланып бошалган блоклары кёлтюрген мадарлары алай магъаналыгъа санагъан болмаз. Неда жууаплылыгы болмагъан белюмню юсюнден жазмазгъа суйюген эсе да.

КЁТЮРЮУ

Желни кючюн хайырланып

Египет пирамидаланы ишлениулерини элбери 2000 минг жыл чаклы бир заманны кишиге артыкъ сейир кёрюмней турганды. Аны юсюнден бизни ёмюрге дери 450 жылда Египетге барган биринчи грекли тарыхчы Геродот сагъыш этип башлагъанды. Арта ол египетлиле таш блоклары бир тапкадан башхасына бешиклеге ушагъан агъач домкратлары болушлуклары бла кёлтюргендиле деген оюмну бегитип турганды.

Геродот тюзюм эди огъесе терсми эди, белгисизди, алай тюрю-тюрюю оюмла андан сора къуралып башлагъандыла. Аладан бек сейирини автору уа Калифорниялы технология институтуна аэроавиатика жаны бла профессору Моррин Клеммонс болганды. Аны акъылына көре, египетлиле, желни кючюн хайырланып, ауур ташланы хауа змейлени болушлуклары бла ёрге чыгаргандыла. Хауа бла байламлы оюм профессорну акъылына бурунгу папирусладан бирин кёргенден сора келгенди. Анда адамла жилини тутуп эдиле, ала уа блокга ушагъан затны юсю бла кёкде учхан уллу чыпыкчыча бир затха тартыладыла. Морин а, анга къарай кетип, «чыпыкчы» чыпыкчы болмай, хауа змей эсе уа деген оюмун къурагъанды.

Тиширюу кесини оюмун практикада сынап кёргенди. Тюкенден сатып алган змейлени болушлуклары бла ол юч метрлик таханны кёлтюргенди, арта уа – 180-килограммлык сын ташны. Кёлленип, профессор, тинтиуени андан ары бардырыча болушлукъ тилеп, бир нечча университетни аэроавиатика факультелерине сёлешгенди.

Тамырлары Ирандан болган алим Мортез Гариб анга себеплик этерге суйюгенди. Биргесине ишлегенге бла ол, жалаанда желни кючюн хайырланып, 4,5-метрлик бийиклиги болган ташны ёрге сюерге акъыл этгенди. Санаулагъа көре, 3,5-тонналык колоннаны кёлтюрюрча къаты желни сакъларгъа керекмей эди: ол борчун женгил желчик окуна толтуралыкъ эди. Тазуелленген къауум кенглиги 40 метр болган тёртгюл желлекни хайырланганды, баш магъананы уа ала блок системагъа бергендиле. Хауа змей ташны жерден бек терк эм тынч ёрге кёлтюргенди.

Владимир ЛАГОВСКИЙ.
«Комсомольская правда» газет.

Ауур атлетика

Доммакъ - Хаджиланы Махтиде

Краснодарда ауур атлетикадан край даражалы турнир бардырылганды. Ол Россейни сыйлы тренери Виктор Соколовну хурметине къуралганды.

Анда Элбрус райондан умутландырган жаш спортчу Хаджиланы Махти жетишилди болганды. Ол штанганы алты кере да ахшы кёлтюрюп, двоеборьяда 151 килограммны алганды. Алай бла Махти ючюнчо жерге чыкъганды. Аны тренерле Маккаланы Махти бла Геккиланы Таукъан юйретедиле.

Грек-рим туюшуу

Даражалы эришиуден - онбир майдал

КъМР-ни физкультурасыны эм спортуну сыйлы ишчиси Нурғали Битоконну хурметине Терек шахарда грек-рим туюшуудан республикалы эришиу бардырылганды. Анга 2002-2007 жыллада туюгъан жашчыкъла къатышхандыла.

Терекде кеслерин Элбрус районну сабий-жаш телю спорт школунда жарау этген жаш гёжефле да сынагъандыла, аладан онбири уа майдалла да къытхандыла. Алай бла биринчи жерге Бапиналаны Курман, Къудайланы Заур, Кацийланы Абдурахман, Тебердиланы Таулан чыкъгандыла. Кюмюш майдалланы Лукьяланы Руслан бла Локияланы Руслан алгандыла. Отарланы Мурат, Хапаланы Кямран, Махийланы Расул, Жеттейланы Алан бла Гюлюйланы Илиас ючюнчюле болгандыла. Аланы тренерле Балааланы Алим, Хапаланы Аслан, Чечеланы Артур хазырлагъандыла.

Энди Элбрус районну командасы СКФО-ну биринчилигине къатышырыкъды.

Анатолий ТЕМИРОВ.

Справка

Узакъгъа созулган къурулуш

Хеопснун пирамидасын - Хуфуну - жыйырма жыл чаклы бир заманны ишлегендиле. Аны бизни ёмюрге дери 2560 эм 2540 жылланы араларында сюегендиле, бийиклиги 146 метрди (себиле кетип бусагъатда 139 болганды).

Пирамиданы объёму 2 521 000 чаклы бир кубический метрди. Мурдорууну кенглиги – 53 000 квадрат метр. Ауурлугу – 6 400 000 тонна. Конструкция 2,3 миллион таш блокдан къуралганды.

Хеопснун пирамидасы дуняны тамашалыкларына къошулады. Жети тамашалыкъдан бююнкюкде жалаанда ол сакъланганды. Великая пирамиданы архитекторуна Хемуун саналады, визирь эмда Хеопснун къарындашындан тугъан, ол «Фараонну битеу къурулушларыны оноучусу» деген сыйлы атны жюриюгенди.

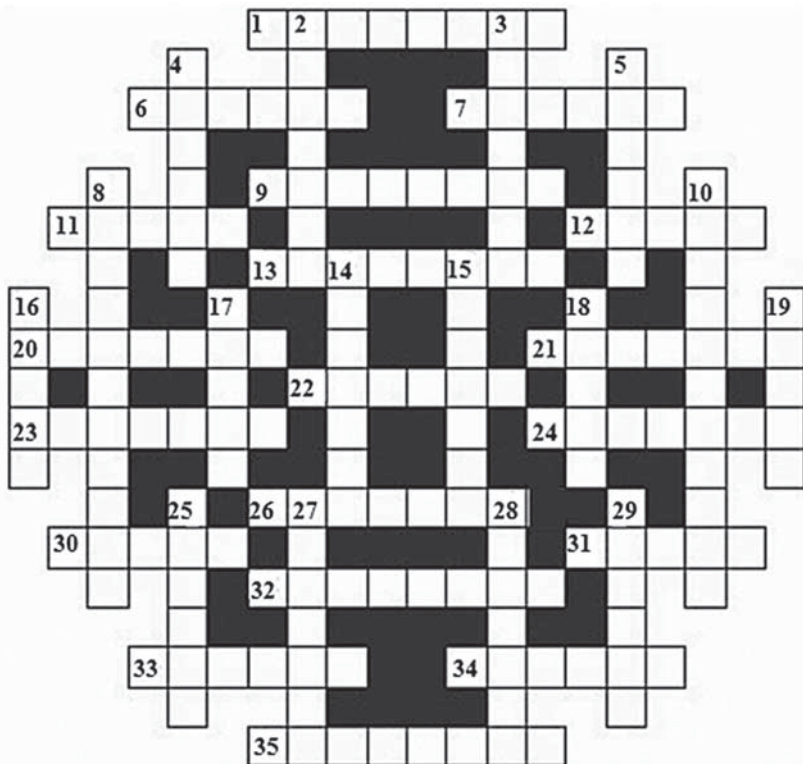
Марет прораб къурулушча визирь Анххаф къарагъанды, дейди. Ол Хеопснун ёге къарындашы эди, аны «Фараонну битеу ишлерини таматасы» деген даражасы болганды.

СЁЗБЕР

ЭНИНЕ: 1. Сауга. 6. Жез. 7. Адамын терисин саргылтан аруу. 9. Сары чачлы кызычыклагга атагандыла алай. 11. Жаулыктуу баггалы этген зат. 12. Кумачны тюрлюсю. 13. Кязимге, Байроннга да ол учулук келтирме-уук адамын учуз этген. 34. Бир затны этерге кюрөшю. 35. Кызыганчык.

ЁРЕСИНЕ: 2. Ариу кийини. 3. Кавказ миллетни адамы. 4. Бурууну бир тюрлюсю. 5. Жыл саны келген адам. 8. Бир бирге жан аурутуу. 10. Адамны

сыфатында огурлулук. 14. Эрттегили аскерчи. 15. Ойнап айтылган хычууну сөз. 16. Нальчик, Москва, Киев... 17. Къайгы. 18. Кючю-къарыуу бла эришиучю адам. 19. Жыйырма төрт килограмм өнчю. 25. Ол дуня. 27. Дауур этерге суйноучю адам. 28. Аман адамга алай айтадыла. 29. Урлукну кезю, ёсюп башлаган жери.

генди. 20. Тутулган адамга кыуанч берген зат. 21. Ала тас болдула деп бир бек жарсыйдыла эски жырда. 22. Бичен этиллик жер. 23. Жюкно ол заты къыйнайды элтгенни. 24. Ашыгышлык. 26. Оюм эте билген билимли адам. 30. Гитче гыржын кесекчик. 31. Сюекни ичинде татлы зат. 32. Депутат болурга суйгенлени къайгылы заманлары. 33. Кесине иги болур ючюн жу-

**ГАЗЕТНИ 194-ЧЮ НОМЕРИНДЕ
БАСМАЛАНГАН СЁЗБЕРНИ ЖУУАПЛАРЫ:**

ЭНИНЕ: 7. Кёгюрчюн. 8. Голменди. 9. Ферма. 11. Къютур. 12. Кюйсюзлюк. 15. Аламат. 18. Юзмелт. 19. Чюйютлю. 20. Ариуба. 21. Байлык. 24. Ажымлык. 26. Къумалы. 27. Жайлык. 31. Масхаппык. 33. Ашыра. 34. Къыйма. 35. Мандалак. 36. Махталыу.

ЁРЕСИНЕ: 1. Төречиле. 2. Сюзме. 3. Жюйрюк. 4. Кюзлюк. 5. Герох. 6. Удмуртлу. 10. Тюзлюк. 13. базарчыла. 14. Узайышхан. 16. Гюрбежи. 17. Алданыу. 22. Аманат. 23. Къуушхан. 25. Жыйымдык. 28. Чардак. 29. Тырман. 30. Арада. 32. Чыдам.

Билдирю

Жандауурлук концертге чакырабыз

2017 жылны 27 октябринде Музыка театрда «Шаг вперед» жандауурлук фонд концерт кыруарыкды. Ол нерва-психика жаны бла къыйналган сабийлеге болушлукка деп бардырылган акция.

Проекте Феликс Царикати, Текуланы Амур, Ирина Ракитина, Алина Кабалаева, Аслан Шогенцуков, Жаникаланы Элдар, Чарим Озроков,

Георгий Бугулов, «Ритмы Кавказа» сабий ансамбль эм башчала кытышырыкдыла. Концертни Тёппеланы Ахмат бардырыкды.

Концерт **18:30 сагатда** башланарыкды. Билетле хакъ бладыла.

Сорлукарлы, болганла бу телефон номерлеге селешинле: **8 928 722-89-00. Касса: 77-42-08.**

Ыйыккъыгга гороскоп

21 октябрден 28 октябрге дери

КЪОЧХАР. Бу кезиде жашау нёгеригизге излемлеригиз асыруулууда. Аны бла сёз болурга сылтаула чыгарасыз. Алай этип турсагыз, суйген адамыгызны кёлюне тийип, жюрегин бек къыйнарыксыз. Бираз тохтагыз.

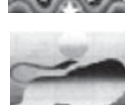
ТАНА. Танышларыгызга бла жууукларыгызга кесигизни планларыгызны юсонден хапарлап турган кылыгыгызны кыйган этигиз. Хар аллыгыгызга чыккан адамга жашырын сёзюгюзню айтмасагыз бек иги эди.

ЭГИЗЛЕ. Бу белгини келечилери эмоциялы кётюрюлючю сынаганлай турадыла. Жюреклери ырахатды, кёллери жарыкды. Ол халигизни саклар ючюн төгерегизде адамлага ариу айтып, болушуп турурга кюрөшигиз.

АЙЫРЫЧАБАКЪ. Ишчи төбөшюлеге, алгынги ишчи нёгерлеригиз бла жолугуулаа аламат кезиуду. Жолда сакъ болугуз, адамла арасында да хар сёзюгюзню иги сагыш этип алай айтыгыз. Керексиз хапарланы жайып айланмагыз.

АСЛАН. Бу кезиуде сизге бек жетишимли боллукду. Сиз хар тыйгычдан да ётоп, салган мурагыгызга таукел алга барлыксыз. Бек башы – жеригизде олтуруп турмагыз. Ол заманда хар зат сиз суйгенча кыраллыкды.

КЫЫЗ. Бу ыйык суйген адамыгыз бла төбөширге бек ахшыды. Аны кёлюн жарытыгыз, бир сауга этигиз. Жангы адамла бла тюбөшюлеригиз да хайырлы боллукдула. Жууукларыгызны саулукларына сакъ болугуз.

БАЗМАН. Бу кюле бек кыуанчы, жарык боллукдула. Сизни жаланда юйюрюгюзде угай, ишигизде да излегенлей турлукдула. Жууукларыгызга бир иги зат этеригиз келликди. Ол учунуу хайырларыгыз.

АКЪЫРАП. Сиз асыруу кёп айтасыз, алай оюмларыгызны жашауга кийирге ашыкмайсыз. Эринчеклигизни кюярга кюрөшигиз. Кесигизни оюмугузну башчалага синдирирге итинюгюзню бираз унутугуз.

МАРАУЧУ. Бу ыйыкда бираз солуу керекди. Хар жумушугузну бир жанына салып, саулугузугузга эс буругуз. Табийгатха чыгып, жюрек ырахатлык табарга кюрөшигиз. Сабийлеригизни кёлюн кётюрючю.

ТЕКЕМОЙОЗ. Кесигизни бираз бошлап кыйгансыз, алай жарамайды. Жашауда бола турган ишле бир-эки кюнден тап жанына бурлулукдула. Андан эсе жууукларыгызны, тенглеригизни айтханларына тынгылагыз.

СУУКЪУЙ. Бусагатда төгерегизде адамла сизге бек сакъ кёзден кыраганлай туродыла. Хар затыгызга жарсыйдыла, кыйгырадыла. Бирегизге ишлегенлени уа кёллери тиймезге кюрөшигиз, ансы алай сизге чырмаула этерле деген кюркуу барды.

ЧАБАКЪЛА. Хар затны билип, аны юсонден оюмугузну ачык айтырга излериксиз. Алай асыруу бек ачыклык хайырлы болмаз. Бир кесекни кесигизни тыярга кюрөшигиз. Жюрек тынчык табар ючюн солуу кюнде шахар тийресинден тышына чыгарга боллукду.

Учредитель: Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти бла Правительство

Баш редактору орунбасары
ТЕКУЛАНЫ Х.М.

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

АТТАЛАНЫ Жамал (баш редактор),
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат (баш редактору орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь),
МОКЪАЛАНЫ Зукура (бёлно редактору),
ТИКАЛАНЫ Фатима (бёлно редактору).

ТЕЛЕФОНЛА:

Редактору приёмный - 42-63-01. Баш редактору орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82. Жууаплы секретарь - 42-66-85. Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

Газет Басманы эм асламы информацианы эркиндиклерин кыруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 2016 жылда 19 декабрьде регистрация этилгенди.

Регистрация номер — ПИ № ТУ07-00118. Индекс - 51532

Газетни басмагга "КъМР-Медиа" ГКУ-ну компьютер службысы хазыр этгенди.

Газет "Тетраграф" ООО-ну типографиясында басмаланганды. Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Номерге графикте кёре 19.00 сагатда кюл салынады. 20.00 сагатда кюл салынганды.

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГАРГАНЛА:

Мусукаланы Сакينات - дежурный редактор;
Кетенчиланы Зульфья - жууаплы секретары орунбасары;
Зезаланы Лида - (1, 2, 3, 4-чю бетле),
Мусукаланы Сакينات - (5, 6, 7, 8-чи бетле) - корректорла.

Тиражы 2100 экз. Заказ № 1332
Багъасы 10 сомду

РЕДАКЦИНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар,
Ленин атлы проспект, 5
электронный почтасы:
elbor_50@mail.ru